

Kristusfigur på vandring

Tanja Røskar

Fredag den 13. januar 2012 skjedde det et lenge etterlengtet stort løft ved Aust-Agder kulturhistoriske senter, bokstavelig talt. Den aller siste gjenstanden forlot museumsbygningen på AAKs! Den store gipsstatuen av Kristus som hadde stått i Kirkesamlingen i andre etasje fikk æren av å markere at en ny epoke, lagringen av AAKs sine samlinger i midlertidig depot mens vi venter på nybygget på Langsø, begynte. Selve flyttingen av statuen var ingen enkel affære, men det var ikke første gangen denne statuen var på flyttefot. Thorvaldsens Kristus-statue som kom med brask og bram til Arendal i 1836 har da vært på flyttefot flere ganger før.

Statuen på AAKs

Som mange vel har fått med seg nå så er Aust-Agder kulturhistoriske senters museumsavdeling stengt. Ikke bare stengt, men faktisk helt borte! Det gamle museumsbygget er nå revet og bergknausen det sto på er sprengt bort for å gi plass til et stort, flott kultursenter som skal huse samlingene, utstillingene og de ansatte.

For å kunne sette i gang dette kjempeprosjektet var det nødvendig å pakke alle gjenstander og arkiv, og flytte de til midlertidige magasiner. Under planleggingen ble det klart at enkelte gjenstander måtte sees på spesielt og få en egen plan for pakking og flytting. En av disse gjenstandene var den store Kristus-statuen som sto i Kirkesalen i andre etasje.

Kristus-statuen er en av de største enkeltgjenstandene i AAKs sine samlinger. Å flytte den krevde både ekstra planlegging før, under, og etter flytting; spesialemballasje og et omfattende logistikkapparat. Underveis i all denne praktiske planleggingen oppsto det en interesse for å få vite mere om statuen. Vist fantes det allerede informasjon i gjenstandskartoteket, men det var så mye som ikke sto der. Så etter hvert som planleggingen av flyttingen skred frem så gjorde også min

AAM B. 830.

Foto: Per Harald Bai Stabell/AAks.

Thorvaldsens Kristus blir ofte omtalt som en av verdens mest kjente og kopierte statuer. Små utgaver av statuen ble masseprodusert i bisque (uglasert porselen) og ble svært populære. En av disse masseproduserte miniatyrene finnes utstilt på Merdøgaard. Foto: Karl Ragnar Gjertsen/AAks.

interesse for statuen. I gjenstandskartoteket var det mange opplysninger om både Thorvaldsen og om Kristus-statuen i Vor Frue Kirke. Det var også materialeopplysninger og informasjon om historien etter statuen kom på museum, men lite eller ingenting om tiden før.

I denne artikkelen vil jeg presentere det materialet som hittil er kjent om Kristus statuen i AAKs sine samlinger.

Bertel Thorvaldsen

Bertel Thorvaldsens statue av den oppstandne Kristus er kanskje en av de mest kjente avbildningene av Kristus i verden. Det var ikke forutbestemt at Thorvaldsen skulle bli en av verdens mest kjente skulptører. Bertel Thorvaldsen ble født inn i forholdsvis fattigslige kår i København i 1770 som sønn av den islandske billedskjæderen Gottskålk Þorvaldsson og hans kone Karen.

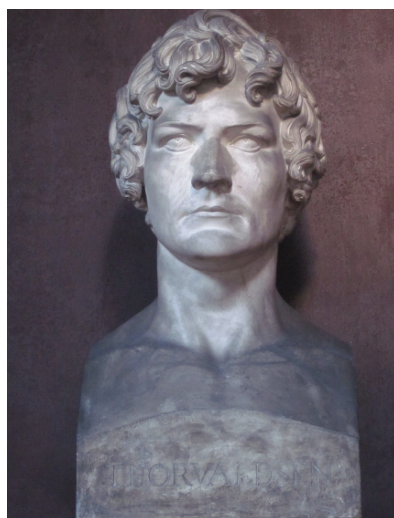
Thorvaldsen begynte på Det Kongelige Danske Kunstakademi allerede som 11-åring, og i 1796 mottok han Kunstakademiets store reisestipend og forlot Danmark på fregatten «Thetis» for å reise til Roma. Her tilbrakte han de neste 40 årene. Etter hvert endret han navnet sitt til Alberto og gjennom resten av sitt liv feiret han dagen han ankom Roma, 8. mars 1797, som sin romerske fødselsdag. Hans store gjennombrudd som skulptør kom i 1803 med verket «Jason med det gyldne skinn». Gjennom hele sin karriere hadde Thorvaldsen den antikke kunsten som et forbilde.

Etter gjennombruddet fikk Thorvaldsen bestillinger fra oppdragsgivere både i Italia og resten av Europa. Han måtte etter hvert utvide staben ved verkstedet. Disse medhjelperne utførte mesteparten av marmorhuggingen og oppføringen av større modeller. Thorvaldsen selv jobbet for det meste på skissestadiet samt med å avslutte kunstverkene.

Thorvaldsen fikk også danske bestillinger. Da Vor Frue kirke i København skulle gjenoppbygges etter en brann i 1807, fikk Thorvaldsen via omveier bestilling på utsmykking av kirken. En av statuene som skulle plasseres i kirken, var den store Kristus-statuen. Også Dåpens Engel, som AAKs har en kopi av, var en del av denne utsmykningen. Thorvaldsen returnerte til Danmark i september 1838. I løpet av 1839 kom marmorutgaven av Kristus på plass i Vor Frue Kirke. Kristusfiguren utførte Thorvaldsen selv med bistand fra Pietro Tenerani, de øvrige figurene til bestillingen ble utført av medhjelperne etter Thorvaldsens skisser og under hans veiledning.

Thorvaldsen ble syk på slutten av 1843 og døde i 1844. Hans kiste ble først plassert i Vor Frue Kirke, og i 1848 ble den brakt til Thorvaldsens museum hvor den nå hviler.

Selvportrett, Bertel Thorvaldsen,
Thorvaldsens museum, København.
Foto: Tanja Røskar.

Den opstandne Kristus og Dåbens Engel ved alteret i Vor Frue Kirke i København. Foto: Tanja Røskar.

Statuen blir til

Thorvaldsen blir i de fleste biografier, beskrevet som ateist. Det vakte derfor en viss misnøye hos enkelte at det var nettopp han som skulle stå for utsmykningen av Vor Frue Kirke. Det blir sagt at Thorvaldsen, da han ble spurt om hvordan han som var ateist skulle kunne fremstille Kristus, svarte: “Jeg troer jo heller ikke paa de græske Guder, men jeg kan jo dog fremstille dem.”

Thorvaldsens statue viser den oppstandne Kristus som viser frem sine sår fra korsfestelsen til sine følgere. Statuen, utført i marmor fra Carrara, er 3,5 meter høy og et mektig skue. Den britiske kunstneren John Gibson besøkte Thorvaldsen i Roma og skriver i et brev datert 27. august 1824: «*The Cavalier Thorvaldsen is now the prince of sculp-*

Kirkerommet i Vor Frue Kirke i København med Thorvaldsens skulpturer. Foto: Tanja Røskar

tors. How it would surprise you to see his great studio and his colossal works. He has lately made a statue of Christ. I have no doubt that this is by far the finest figure of Christ that has ever been executed by man – the simplicity, the majesty and the beauty of the head is beyond description.”

Det finnes fem studier/modeller til det som skulle bli den endelige statuen. Thorvaldsen endret særlig håndstillingen på statuen. Det knytter seg flere anekdoter til hvordan han til slutt kom frem til den endelige posituren. En versjon forteller at Thorvaldsen hadde tenkt at Kristus skulle ha hendene høyere oppe. Han strevde med dette, hengte et tørkle over hendene og forlot atelieret. Da han kom tilbake, hadde tørkleet fått den myke leiren til å sige og hendene hadde fått sin endelige stilling. En annen forklaring kommer fra kunstneren H. E. Freund. Han var på besøk i atelieret i Roma, og da Thorvaldsen klagde over hvordan han plagdes med hendene slo Freundt oppgitt ut med hendene og sa «Det kan da ikke være så vanskelig!» og på denne måten fant Thorvaldsen den endelige armstillingen.

Uansett på hvilken måte Thorvaldsen kom frem til statuens endelige form, så er det en mektig statue. I det man kommer inn gjennom dørene på Vor Frue Kirke er det som om resten av det massive og flotte kirkerommet forsvinner. Alt man ser er statuen fremme ved alteret. Resten av statuene og utsmykkingene ser man først etterpå, de er også flotte, men Kristus-statuen tar all oppmerksomhet.

Arendals andre Trefoldighetskirke

Arendals andre Trefoldighetskirke ble bygget i empirestil i 1836 på samme sted som den første. Kirken, som var tegnet av Christian H. Grosch, var oktogonal, og hadde 555 sitteplasser. Christian Heinrich Grosch var en svært produktiv norsk arkitekt i første del av 1800-årene. Hans far var kunstneren H. A. Grosch, en ungdomsvenn av Thorvaldsen fra kunstakademiet.

Blant de viktigste arbeidene til Grosch er Børsen fra 1828, Norges Banks Christiania-avdeling 1830, Observatoriet 1834, Christiania Theater 1837, Universitetsbygningen 1838–1854, Basarene og Brannvakten ved Vår Frelses kirke 1840–1859, og Krohgstøtten Sykehus 1859 (gjenværende bygning nå del av Oslo legevakt). I tillegg til disse og andre offentlige bygninger i hovedstaden tegnet han en lang rekke bygårder, landsteder og industribygg. Utenfor Oslo har han bl.a. tegnet Latinskolen og Rådhuset i Halden og Tollboden i Stavanger. Som kirkearkitekt satte han spor etter seg over hele landet – omkring 80 kirker fra Halden til Kirkenes.

Hans far skriver i et brev til Thorvaldsen 4. juli 1836: *“...men den første Fødte er Kunstner: Han har for Bygningsfaget udviklet sig i Kiøbenhavn ved Academiet, og under Conferent R: Hansens privat Veiledning, og paa hvis Comtoir han i 4re Aar har arbeidet. Ligesaa har han erhvervet sig Prof: Hetsches venskabelige Veiledning og Faderlige Ynde, og er i stadig Correspondenc[e] med ham. Siden min Søns Gienkomst til Norge 1805, har han udført fleere offentlige og private Bygninger og Landhuse – som Bankens – Børsen, – Fødselstiftelsen – Rigshospitalet, – det Astronomiske Observatorium, – det Chemiske Laboratorium – en Kirke i Friderikshald, – en Kirke i Arendahl, hvis Alter pryder en af Billedhugger Borup, noget formindsket Copie af Deres Christus, – og Deres DøbeEngel i Gibs.”*

En annen kobling mellom arkitekten av Arendals andre trefoldighetskirke og Thorvaldsen finner vi gjennom C. F. Hansen, arkitekten av Vor Frue Kirke. Christian Grosch var nemlig tidligere elev av Hansen og var sterkt influert av han.

Maleri av interiøret i Arendals andre Trefoldighetskirke med Kristus og Dåbens Engel på plass. Kunstner ukjent. Foto: Karl Ragnar Gjertsen/AAks.

Kristus-statuen og Arendal

Hvordan fant så Kristus-statuen veien til Arendal? Foreløpig har det ikke kommet frem informasjon som sier forteller om det var en gave eller et innkjøp, eller hvem som arrangerte det hele.

Det vi vet, er at statuen kom til Arendal og sto ved alteret da kirken ble innviet i 1836. Både innvielsen og statuen ble behørig omtalt i Den Vestlandske Tidende. Det var en reportasje fra innvielsen og i en senere utgave ble var det en egen artikkel om statuen.

Statuen sto i kirken frem til denne ble for liten for Arendals voksende innbyggertall. Arendals andre Trefoldighetskirke ble allerede for liten for byen i 1850 og en ny kirke, den som står på Tyholmen i dag, ble bygd.

Kristus-statuen ble ikke en del av utsmykkingen i den nye kirken, den ble sammen med dåpsengelen gitt til Froland kirke i 1888. Der sto statuen og døpefonten til 1953 da kirken fikk tilbake sin altertavle fra 1735. De ble ikke gitt til Aust-Agder-Museet før i 1961, i mellomtiden sto de oppbevart under mindre ideelle forhold i Froland.

Da statuen kom til museet var den skadet, den var i tre deler og manglet hendene og nederste del av kappen. Statuen ble restaurert av murmester Alfred Larsen fra Strømmen. For å rekonstruere delene på best mulig måte fikk museet låne en arm fra Thorvaldsens museum slik at Larsen kunne lage kopier. Murmesteren selv uttalte i en reportasje i Sørlandske Tidende i 1964: «[Og] jeg må stadig kikke beundrende på den vakre skikkelsen. Han Thorvaldsen kunne det han.»

Etter restaureringen ble både statuen og dåpsengelen satt på utstilling i Kirkesalen i andre etasje på Aust-Agder-Museet. Der ble de stående helt frem til vinteren 2012. I løpet av desember 2011 og januar 2012 ble statuen forsiktig pakket ned for å flyttes fra Langsæ. Dette var et prosjekt som krevde både planlegging og ekstern ekspertise. Et lokalt snekkerfirma laget den store transportkassen som statuen skulle legges ned i og entreprenøren av det nye bygget var med i planlegging og utføring av både det å legge statuen ned i kassen samt heise den ut av bygningen.

Man skulle kanskje tro at siden statuen kom inn til museet i tre deler så ville det være enklere å demontere statuen enn å lage en transportkasse på størrelse med en liten hybel og rive ned en døråpning og en yttervegg for å få den ut. Mens pakking og transport ble planlagt var AAks i kontakt med andre museer og eksperter på gipsarbeider. Alle advarte mot å demontere statuen. Det var for mange usikkerhetsmomenter knyttet til styrken på gipsen, skjørhet og om statuen ville få store skader eller svinn av gips ved en demontering og etterfølgende stor flytteprosess.

Murmester Alfred Larsen poserer med Kristus-statuen etter at den var montert i andre etasje på Aust-Agder-Museet, men før restaureringen av armer og kappe tar til. Foto: Sørlandske Tidende/AAks

Som den aller siste gjenstanden blir Kristus-statuen heist ut fra den gamle museumsfløyen i sin spesialbygde transportkasse. Den spennende begivenheten ble fulgt av representanter fra både AAks, Agderposten og entreprenøren av nybygget. Foto: Tore Knudsen/AAks.

Fredag den 13. januar forlot en godt innpakket Kristus-statue, i sin egen transportkasse, bygningen på Langsæ som den aller siste gjenstanden. Det var noen spennende og følelsesladete minutter da kassen gikk klar av gulvet i andre etasje og i en kort stund hang fra kranen på vei ned til lasteplanet på bilen som skulle ta statuen med på enda en reise.

En av mange

Thorvaldsens Kristus-statue er kanskje en verdens mest kopierte statue. Det finnes både kopier i full størrelse og mindre bordversjoner. Statuer i redusert størrelse finnes i mange kirker, menighetshus og private hjem over hele verden. AAks er også eier av en av de små bordversjonene. Denne står på Merdøgaard.

Thorvaldsens museum har en liste over kopier som ble laget enten i Thorvaldsens atelier eller med hans godkjenning. Statuen som kom

Eldre fotografi av Thorvaldsens Kristus som sto i Nidarosdomen til midten av 1960-tallet. Foto: Nidaros Domkirkes Restaureringsarbeider

til Arendal i 1836 står på denne listen som er gjengitt her. Det er to ting her som er interessant i forhold til opplysninger om «vår» statue. Det ene er at statuen er en del av den «godkjente» listen og det andre er statuen som samme år ble gitt til Nidarosdomen i Trondheim.

For å ta det siste først. Jørgen von Cappelen Knudzon formidlet i 1836 en kopi av Thorvaldsens Kristus til Nidarosdomen. Knudzon var en venn av Thorvaldsen, og det var på grunn av dette vennskapet av kunstneren selv forærte en kopi av sin statue til domkirken. Denne kopien står i en særstilling av flere årsaker. Den blir omtalt i litteratur som «den første», den hadde samme «colossalske» dimensjoner som originalen og sist, men ikke minst, det var en personlig gave fra Thorvaldsen selv.

Statuen sto plassert forskjellige plasser i Nidarosdomen fra 1836 til den ble flyttet ut til Erkebispegården på 1960-tallet. Dessverre ble statuen fullstendig ødelagt da Erkebispegården brant ned i 1983.

Selv om statuen i Nidarosdomen er tapt, kan informasjon i litteratur og fotografier være til hjelp i søken etter kunnskap om AAKs sin statue. Det nevnes bl. a. i en bok om Domkirken at statuen kom innpakket i 5 kasser som ble avsendt fra Roma i 1834 og ankom Trondheim i 1836. Det vil si at statuen i Trondheim var minst to år eldre enn den som ble sendt til Arendal, da denne er datert 1836, og at statuen tilhørende AAKs antageligvis kom til Arendal fordelt i flere kasser.

AAM B 830 – Thorvaldsen eller basert på Thorvaldsen?

Så kommer vi da til det store spørsmålet – er AAKs sin statue en kopi av Thorvaldsens Kristus, er det en versjon av den eller er det en egen versjon laget av en assistent? Det finnes unektelig forskjeller mellom statuen i Vor Frue Kirke og statuen i samlingen på AAKs. Det aller mest innlysende er størrelsen, statuen på AAKs er ca. 3/4 størrelse av originalen. I seg selv trenger ikke det bety så mye, andre kopier på Thorvaldsens museums lister er også forminsknet. Når man så går nærmere inn på detaljer så er det flere andre forskjeller. Man må se bort fra hendene og enden på kappen, disse delene ble som tidligere nevnt laget i 1964 under restaureringen av statuen. Forskjellene er små, synlige for de som kjenner statuen, men for andre så ser det ut til å være en eksakt kopi, bare mindre. Kappen over brystkassen ligger i litt andre folder, håret krøller seg på en litt annen måte, hakens vinkel mot brystkassen er større og blikket mer åpent.

Statuen på AAKs er signert, men ikke med Thorvaldsens navn. På baksiden av både statuen og dåpsengelen står signaturen «G. Borup, fecit, 1836». Gotthelf Borup assisterte Thorvaldsen med noen av hans arbeider etter hjemkomsten til Danmark. Borup var selv kunstner og fullførte et av Thorvaldsens verk etter dennes død. Borup emigrerte til USA i 1852 og døde der.

Man kan lure på hvorfor Borup gjorde de små endringene som han gjorde. Han hadde tilgang på en kopi av marmorstatuen, den hadde stått i Vor Frue Kirke i mange år. Det var derfor fullt mulig å lage en

Signaturen til Gotthelf Borup er godt synlig på baksiden av både Kristus og Dåbens Engel. Foto: Tanja Røskar

Når man begynner å nøyere studere AAKs sin statue og statuen i København er det små, men signifikante forskjeller som trer frem. En fold i kappen, hår som krøller seg på en annen måte, litt forskjell i vinkelen mellom haken og brystkassen. Øyepartiet er også forskjellig. Originalens blick er mer fokusert nedover enn AAKs sin statue som ser mer utover. Begge foto: Tanja Røskar.

Ved første øyekast kan det være vanskelig å se forskjell på statuen i AAKs sine samlinger og originalen. Det nederste bildet er gipskopien som står utstilt på Thorvaldsens museum, den øverste tilhører AAKs. Øverste foto: Per Harald Bai Stabell/AAKs, nederste foto: Tanja Røskar

eksakt kopi. Var det slik at Borup egentlig ikke hadde tillatelse til å lage en kopi? Det kan virke ut fra brevet fra H. Grosch til Thorvaldsen som ble nevnt tidligere at Thorvaldsen ikke visste om kopien. Det er kun dette brevet som nevner Arendal eller Christian Grosch i Thorvaldsens brevarkiv. Det betyr selvfølgelig ikke at det ikke kan finnes arkivmateriale som kaster lys over forskjellene, men så langt er ingen svar funnet.

Til slutt

Det er fremdeles mange spørsmål som venter på svar. Hvorfor ble Thorvaldsens statue bestilt istedenfor en altertavle? Hvem bestilte den? Hvorfor de små forskjellene? Hvem betalte statuen og hvem gikk betalingen til?

På Statsarkivet i Kristiansand finnes regnskaper og korrespondanse som kommer fra Arendal sogneprestkontor. Så langt har det ikke vært mulig å finne noen svar på spørsmålet i disse papirene, men ikke alt er gjennomgått ennå. Thorvaldsens museum har dessverre ikke noe mer informasjon enn det som allerede finnes i gjenstandskartoteket til AAKs.

Det ser ut til å kunne være tre forskjellige teorier om hvordan statuen kom til Arendal. Ulf Hamran nevner i en artikkel i Agderposten i mai 1989 muligheten for at Grosch kan ha skaffet statuen gjennom sine kontakter i København. Som vi har sett tidligere i her er det i særdeleshet to kontakter som kan ha vært hjelpelig, Christian Groschs sin far som var ungdomsvenn av Thorvaldsen og C. F. Hansen som var arkitekt til Vor Frue Kirke og som også hadde vært Groschs sin lærer. Hamran peker også på at det var tallrike bånd mellom borgerskapet i Arendal og ledende kretser i København. Uten at man finner korrespondanse eller regnskaper er det vanskelig å vite hvilken teori som er nærmest sannheten, om noen.

Så – er det, eller det ikke en Thorvaldsen vi kan finne på AAKs? Det vi med sikkerhet kan si er at AAKs sin Kristus-statue er en svært lik Thorvaldsens Kristus i Vor Frue Kirke og i Thorvaldsens museum. Innen man vet mer om Thorvaldsen var på en eller annen måte involvert i utføringen av statuen er det riktigst å si at Kristus-statuen på AAKs er en veldig lik utføring av Thorvaldsens Kristus, men ikke en forminket direkte kopi. Kanskje vil vi aldri finne ut, med 100 % sikkerhet, den fulle historien bak hvordan statuen kom til Arendal, men det skal ikke stoppe oss fra å prøve.

Kristus utført i Thorvaldsens atelier i Roma og København i hans tid

Som tidligere nevnt finnes det en liste over Kristus-statuer som ble utført enten i Roma eller København i Thorvaldsens tid. Følgende tabell er basert på listen til Thorvaldsens museums.

Statuer utført i marmor

Carrara-marmor (originalen)	Vor Frue Kirke	Utført 1827-33, plassert 1839
Marmor, forminsket	Wawel katedral, Krakow, Polen	Utført 1833-35

Gipskopier

Opprinnelig gipsmodell (A83)	Thorvaldsens museum	1821 (ca)
Gipsmodell (A82)	Thorvaldsens museum	Før 1845
Gipsmodell, svært forminsket	Palazzo Torlonia, Roma. Nå Minneapolis Institue of Arts, USA	?
Gipsmodell, forminsket(AAM B 830)	Arendal andre Trefoldighetskirke, senere i Froland Kirke. Nå Aust-Agder kulturhistoriske senter	1836

Deler/fragmenter i gips

Avstøpning (?) byste (Muligens rest av full statue.)	Accademia Nazionale di San Luca, Roma www.accademiasanluca.it/node/104633	Mottatt 1844
Avstøpning av ansiktet fra marmorstatuen(A882)	Thorvaldsens museum	

Tapt eller ukjent oppholdssted – gips

Gipsmodell av opprinnelig gipsmodell	Vor Frue Kirke, senere Crystal Palace, NY	1827, ødelagt i brann i 1858
Gipsmodell Ukjent	Solgt på auksjon på Christies i 1843	
Gipsmodell Nidarosdomen	1836, ødelagt av brann 1983	

Litteraturliste

Giertsen, Anette og Hans Jørgen Knudtzon.
Norsk Købmandskultur fra Thorvaldsens Tid.
Gradesso, Stefano
Bertel Thorvaldsen (1770-1844)
Gravgaard, Anne-Mette og Eva Henschen
Omkring Thorvaldsens Kristus
Jørnæs, Bjarne
Billedhuggeren Bertel Thorvaldsens Liv og Værk
Lysaker, Trygve
Domkirken i Trondheim. Bind III Fra katedral til sognekirke 1537-1869

Andre kilder:

AAks Gjenstandskartotek
Aust-Agder-Museets korrespondansearkiv
Bertel Thorvaldsens brevarkiv
Weilbachs Kunstnerleksikon

Nettsider:

www.thorvaldsensmuseum.dk
www.koebenhavnsdomkirke.dk